

Bilag i midten:

Hva kan
vi gjøre?

NORSK TJENESTEMANNSLAG

SVART ØKONOMI SOCIAL DUMPING

OFFENTLIG SEKTORS ROLLE

INNHold

FORORD	3
UNDERGRAVES DEN NORSKE MODELLEN?	4
NETTVERK MOT SVART ØKONOMI	5
KREVENDE SAMARBEID	6
SOSIAL DUMPING PÅ ARBEIDSPLASSEN - HVA KAN VI GJØRE?	7
INNLEIE OG ENTREPRISE	7
LOVER OG AVTALER	8
SJEKKLISTE	9
GODKJENNING OG ALLMENNGJØRING I RENHOLD	9
TIPS OG RÅD	10
INNSYNSRETT	10
ETTERLYSER TETTERE SAMARBEID	11
BRYTNINGSTID FOR RENHOLDSBRANSJEN	12
- 100000 HAR FALT GJENNOM	13
- VINNER ALDRI KAMPEN	14

Layout og forsidebilde: Hallvard Berge
Design: Designcontainer
Trykk: LO Media
1. opplag: 3000

KAMPEN MOT SOSIAL DUMPING – ET FELLES ANSVAR

Av John Leirvaag,
NTL-leder

NTLs "Nettverk mot svart økonomi" arrangerte i september 2012 konferansen "Sosial dumping, dårlige arbeidsvilkår og svart økonomi – offentlig sektors rolle". Om lag 100 tillitsvalgte og medlemmer fra hele landet ble skolert og inspirert til å jobbe mot sosial dumping.

Dette heftet er en oppsummering av innleggene som ble holdt på konferansen. I tillegg har vi laget en "kokebok" for tillitsvalgte om hvordan vi som NTLere nå kan bekjempe sosial dumping på egen arbeidsplass.

Utgangspunktet vårt er at sosial dumping og dårligere arbeidsvilkår bidrar til svart økonomi, og at dårlige forhold for utenlandske arbeidere over tid vil ramme hele det norske samfunnet.

Samtidig understreker NTL at offentlig sektor spiller en avgjørende rolle i kampen mot sosial dumping.

Selv om ansatte i det offentlige ikke selv blir utsatt for sosial dumping, betyr ikke det at problemene ikke er viktige for NTL. Myndighetene utarbeider lover og regler og har gitt etater som Skatteetaten, Politiet og Arbeidstilsynet viktige roller. NTL er fornøyd med de vedtak regjeringen har

fattet. Samtidig vil vi fremheve at det kreves et bedre samarbeid mellom offentlige etater, kombinert med tilstrekkelige ressurser, for at de gode målsettingene fullt ut kan virkeliggjøres.

DÅRLIGERE ARBEIDSVILKÅR
BIDRAR TIL SVART ØKONOMI,
OG DÅRLIGE FORHOLD FOR
UTENLANDSKE ARBEIDERE
OVER TID VIL RAMME HELE
DET NORSKE SAMFUNNET

Offentlig sektor har også en annen viktig rolle, nemlig som innkjøper av en lang rekke tjenester. Her viser det seg dessverre alt for ofte at de gode intensjonene ikke følges opp i praksis. Gjennom anbudskonkurranser der pris er det eneste eller viktigste kriteriet, presses prisen på for eksempel renholdstjenester ned. Ofte er konsekvensen at de ansatte i renholdsfirmaet får uakseptable lønns- og arbeidsbetingelser. Det offentlige kan ikke være bekjente at de selv bidrar til sosial dumping på denne måten.

Hva kan NTL gjøre?

Tillitsvalgte og ansatte har en rett og plikt til å sike at arbeidsforholdene er gode på arbeidsplassen, uansett ansettelsestilknytning. Om en offentlig etat bruker innleide ansatte, så må vi som NTLere følge opp for å sikre at etaten ikke bidrar til sosial dumping eller dårlige arbeidsvilkår.

TILLITSVALGTE OG ANSATTE
HAR EN RETT OG PLIKT TIL
Å SIKE AT ARBEIDSFOR-
HOLDENE ER GODE PÅ
ARBEIDSPLASSEN, UANSETT
ANSETTELSESTILKNYTNING

Ved tariffoppgjøret i 2012 tok fagbevegelsen et felles ansvar og sikret at vi har fått enda flere redskaper for å sikre at alle på en arbeidsplass får gode arbeidsvilkår.

I dette heftet kommer vi med konkrete råd og tips – men det er du som medlem eller tillitsvalgt på den enkelte arbeidsplass, som må ta ansvaret i det daglige arbeidet!

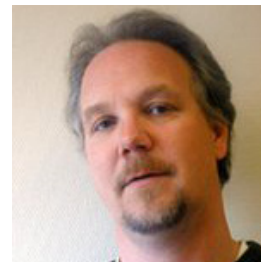
UNDERGRAVES DEN NORSKE MODELLEN?

Ragnar Bøe Elgsaas, forbundssekretær i NTL

Geir Sveen, NTL Skatt

Einar Wik, NTL Arbeidstilsynet

Medlemmer i NTLs nettverk mot svart økonomi

Sosial dumping og dårligere arbeidsvilkår bidrar til svart økonomi. Dårlige forhold for utenlandske arbeidere vil over tid ramme hele det norske samfunnet. Myndighetene har en avgjørende rolle i kampen mot sosial dumping.

Bedre samarbeid

Mye gjøres nå for å bedre reglene som gir økt kontroll og tilsyn med denne delen av arbeidsmarkedet. Hvis dette arbeidet skal lykkes, er det imidlertid flere faktorer som må på plass.

Norsk Tjenestemannslag (NTL) organiserer ansatte innen ulike offentlige virksomheter, tilsyn og i Skattetaten og mener det er behov for langt bedre samarbeid mellom de ulike offentlige etatene som skal gjøre denne jobben.

Typisk for sosial dumping er totalt manglende rettigheter for arbeidstakere og fravær av arbeidsmiljøhensyn, lave lønninger, svært lange arbeidsdager, manglende arbeidskontrakter og ingen utbetaling av overtid. Det er også utstrakt bruk av midlertidig arbeid. I verste fall slik at arbeidstakerne ikke vet om de har arbeid dagen etter, eller om de får betalt for det arbeidet de gjør. Å bli sykmeldt, snakke med fagforeninger eller myndigheter kan gjøre at du mister arbeidet.

Flere saker og useriøse aktører ville blitt avdekket og sanksjonert om det var et tettere og mer forpliktende kontrollsamarbeid mellom Arbeidstilsynet og Skattetaten. I dag er det ulike samarbeidsformer, også felles kontroller, men det er store geografiske og bransjemessige variasjoner. Det er derfor behov for et mer formalisert etats-samarbeid. I denne kampen er det også behov for et langt tettere samarbeid mellom andre etater, som NAV og Politiet, i tillegg til Skattetaten og Arbeidstilsynet.

Rydde i eget hus

Offentlig sektor er også meget sentral med sine betydelige kjøp av varer og tjenester. Det er derfor nødvendig at alle virksomheter tar problemene på alvor. For ofte vinner laveste pris anbudet, uten at det blir sett på arbeidsvilkårene til de ansatte. På denne måten bidrar offentlige virksomheter til at bedrifter som dumper lønninger og driver helt eller delvis svart kan vinne anbud, mens seriøse bedrifter taper. Det er et paradoks at etater som driver forebyggende, informativt eller kontrollerende arbeid knyttet til sosial dumping og svart økonomi, selv kan bidra til sosial dumping.

HVIS OMFANGET AV SOSIAL DUMPING OG SVART ØKONOMI FÅR LOV TIL Å VOKSE, FRYKTER NTL AT VÅR SAMFUNNSMODELL UNDERGRAVES

Konkurransetsetting, privatisering, out-sourcing er viktige temaer i denne sammenhengen. Bidrar offentlig konkurranseutsetting til dårligere arbeidsvilkår? Kunne mer vært gjort i egen regi? Har vi tilstrekkelig regelverk til å unngå at det blir sosial dumping og dårligere arbeidsvilkår for ansatte?

Praktiseres regelverket slik det bør og er mulig? Bidrar offentlig sektors selv til mer svart økonomi på stadig flere områder?

BIDRAR OFFENTLIG SEKTORS SELV TIL MER SVART ØKONOMI PÅ STADIG FLERE OMRÅDER?

Det er selvfølgelig avgjørende at kjøpere av varer og tjenester har helt klare holdninger. Dette betyr også at det må være nødvendige rutiner på plass, og at de følges. Skattetaten selv har i år brukt et renholdsfirma der de ansatte ikke hadde arbeidskontrakt. De fikk ikke lønn etter reell arbeidstid og ingen av de ansatte var innmeldt til arbeidstakerregisteret. Renholdere på NAV-kontoret på Lillehammer fikk sparken fra renholdsfirmaet da de krevde tariff lønn. Slike tilfeller ønsker vi ikke å se mer av.

Hvitere rehold

Det er ikke minstelønn i Norge, noe vi i fagbevegelsen vil holde fast på. Til gjengjeld er vi sterke tilhengere av å allmenngjøre tariffavtaler for å forhindre uakseptable lave lønninger og sosial dumping i de deler av næringslivet som er verst

NTLS NETTVERK MOT SVART ØKONOMI

NTLs nettverk mot svart økonomi skal komme med konkrete forslag til hvordan arbeidet mot svart økonomi kan bedres, i den enkelte virksomhet og mellom ulike virksomheter.

Meningen er å arbeide langsiktig om felles utfordringer knyttet til økonomisk kriminalitet, deriblant sosial dumping, arbeidsmiljøkriminalitet, unndragelser og trykkesvindler.

Hovedsaken som nettverket i første omgang ønsker å fokusere på er sosial dumping. I tillegg har nettverket lagt vekt på å jobbe for å bedre samarbeidet mellom offentlig etater i kampen mot svart økonomi.

Nettverket har også i oppgave å utarbeide materiell og verktøy som kan være til nytte for tillitsvalgte i virksomhetene, NTL sentralt og LO, samt beslutningstakere i staten.

Nettverket er satt ned av forbundsstyret og er satt sammen av representanter fra NTL NAV, NTL Skatt, NTL Arbeidstilsynet, NTL Politiet og NTL Mattilsynet.

stilt. Så langt er det innført minstestandarder for lønn i bygg- og anlegg, skips- og verftsindustrien, jordbruks- og gartnerinæringene og nå sist i renholdsbransjen. Arbeidstilsynet fører tilsyn med disse bestemmelse og kan sanksjonere brudd på reglene. I andre bransjer, som for eksempel bilpleie, er det avdekket lønn helt ned i 30 kr i timen uten at Arbeidstilsynet kan hindre dette.

arbeidsforhold som er avdekket på dette området de siste årene.

Den norske samfunnsmodellen i fare?

Rapporter fra offentlige kontrollorganer og oppslag i mediene viser at det i svært mange bransjer forekommer store uregelmessigheter. Der det avdekkes svært lave lønninger, er det samtidig

til beslutningene er en suksesshistorie. Hvis omfanget av sosial dumping og svart økonomi får lov til å vokse, frykter NTL at hele vår samfunnsmodell undergraves. Derfor er det viktig å snu utviklingen.

Kronikken stod på trykk i Klassekampen 26. september 2012

DET ER ET PARADOKS
AT ETATER SOM DRIVER
FOREBYGGENDE ARBEID
MOT SOSIAL DUMPING
OG SVART ØKONOMI,
SELV BIDRAR TIL DETTE

ALLMENNGJØRING
AV TARIFFLØNN I
RENHOLDSBRANSJEN
VIL BIDRA TIL FÆRRE
TILFELLER AV GROV
UNDERBETALING OG
SOSIAL DUMPING

Allmenngjøring av tarifflønn i renholdsbransjen vil bidra til færre tilfeller av grov underbetaling og sosial dumping. Fra 1. september i år skal alle virksomheter som tilbyr renholdstjenester være godkjent av Arbeidstilsynet. Dette registeret og de tilhørende ID-kortene skal være et godt verktøy for alle som kjøper renholdstjenester. I tillegg kommer ordningen med regionale verneombud i renholdsbransjen og hotell- og restaurantbransjen. NTL håper at disse tiltakene vil være med på å redusere omfanget av ulovlige og uverdige

ofte brudd på en rekke andre bestemmelser. Sosial dumping bedrives ofte av virksomheter som delvis eller helt inngår i den svarte økonomien.

Det er viktig at det ikke varig blir deler av norsk arbeidsliv hvor utenlandske arbeidstakere utfører arbeid under andre - og vesentlig dårligere, lønns- og arbeidsvilkår og arbeidsmiljøforhold enn hva som gjelder normalt i Norge.

Den norske samfunnsmodellen med små forskjeller, gode offentlige tjenester til alle og nærhet

KREVENDE SAMARBEID

Når mange etater skal samarbeide mot svart økonomi, blir det utfordringer. NTL Skatts Geir Sveen mener NTLere i ulike etater kan styrke samarbeidet.

Tekst og foto: Anders Hauge-Eltvik

Geir Sveen

Geir Sveen mener tanken bak at flere etater jobber sammen mot problemstillinger som sosial dumping og svart økonomi er god. Gjennom jobben i Skatt Øst deltar han i Samarbeid mot svart økonomi, og mener dette er en unik allianse som driver et utrolig viktig arbeid. Men han mener den kunne fått utrettet enda mer.

Regler

– Å prøve å bli enige om noen tiltak med så mange aktører uten at noen er i førersetet er utrolig vanskelig. Det kan være at noen bør være sjef, også når det er snakk om renholdsbransjen, sier han.

Etatene har ulike regelverk, og all informasjon kan ikke deles med alle. Skatteetaten har blant annet tøffe taushetspliktsregler.

– Det er bra, men det kan også selvsagt være en bremse for et godt samarbeid. Når så mange skal jobbe utfra sine hjemler, er det fort at noe informasjon som forsvinner, sier Sveen.

Han ser også utfordringer i egen etat. Blant annet er kravene til produksjon så høye at han er redd det gjør at ansatte ikke får tid til å vurdere om noe informasjon burde vært delt med andre etater. Samtidig jobber Skatteetaten ofte med kontroll over flere år.

– På den tiden kan manntallet i mange bransjer ha blitt skifta ut flere ganger, sier han.

NTL-samarbeid

For å gjøre samarbeidet mellom etatene best mulig, er Sveen klar på at NTL-medlemmene rundt om i virksomhetene kan gjøre mye for å slå ned informasjonsbarrierene. Vi skal dog være meget klare på hvordan vi praktiserer taushetspliktsregelverk og personvernhenstyn.

– Derfor er det viktig at vi som NTLere prøver å skyve dette inn på riktig spor, og få samarbeidsavtaler til å fungere. Gjør vi ikke det, er det vi som bidrar til svart økonomi og sosial dumping. Jeg tror vi har utfordringer både på regelverksutvikling og organisering av arbeidet internt i Skatteetaten, og i samarbeid med andre etater, sier han.

DET ER VIKTIG AT VI SOM NTLERE SKYVER DETTE ARBEIDET INN PÅ RIKTIG SPOR. GJØR VI IKKE DET, ER DET VI SOM BIDRAR TIL SVART ØKONOMI OG SOSIAL DUMPING

FAKTA

Samarbeid mot svart økonomi

Førløperen ble startet opp i 1992, da under navnet Aksjon mot svart arbeid. Alliansen består i dag av LO, NHO, KS, Unio, YS og Skatteetaten.

Målet er å jobbe forbyggende i kampen mot svart økonomi.

Motivasjonen er å sikre skatteinngangen, forhindre konkurransevridning og å sikre gode arbeidsforhold.

SOSIAL DUMPING PÅ ARBEIDSPLASSEN

– HVA KAN VI GJØRE?

Tekst: Guro Vadstein. Foto: Tri N. Dinh . Illustrasjon: Hallvard Berge

Kjøp av tjenester og innleie av ansatte er utbredt i mange virksomheter hvor NTL har medlemmer. NTL mener at arbeidet i virksomhetene i størst mulig grad skal utføres av egne, fast ansatte. Dersom virksomheten likevel benytter innleie eller kjøp av tjenester, vil vi at også disse ansatte skal ha gode lønns- og arbeidsvilkår.

Det er vedtatt en rekke tiltak for å forhindre sosial dumping. I tillegg kommer endringer i arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven som følge av EUs vikarbyrådirektiv, og passuser i tariffavtalene for å sikre innleide ansattes vilkår.

Denne veilederen er ment å gi en kort oversikt over viktige ordninger og regler på området, og tips til hva du som medlem/tillitsvalgt bør passe på hvis virksomheten din skal benytte innleie eller kjøp av tjenester.

Innleie og kjøp av tjenester

Det er store ulikheter i reglene for innleie fra bemanningsforetak, innleie fra andre bedrifter og kjøp av tjenester (entreprise). For den enkelte ansatte vil det ha stor betydning for lønns- og arbeidsvilkår om man er innleid fra et bemanningsforetak eller om man er ansatt i et firma som utfører tjenester for virksomheten.

Innleide arbeidstakere fra bemanningsforetak har fra 1. januar 2013 krav på samme lønns- og arbeidsvilkår som de andre ansatte i den virksomheten de blir leid inn i, med unntak av pensjon. For andre innleide og for ansatte i firmaer som utfører tjenester for virksomheten gjelder ikke dette. Her er det evt. tariffavtale eller allmenngjort minstelønn som gjelder, dersom den aktuelle virksomheten/bransjen har det. Erfaringsmessig er det i firmaer som selger tjenester, særlig renholdstjenester, at vi finner de dårligste lønns- og arbeidsvilkårene.

Det må vurderes konkret om det er innleie eller kjøp av tjenester (entreprise) man står overfor. Skillet kan være uklart, men disse momentene skal vektlegges i vurderingen:

- ▶ **Hvem leder arbeidet?**
Hvis virksomheten leder arbeidet tyder det på innleie
- ▶ **Hvem organiserer arbeidet?**
Hvis virksomheten organiserer arbeidet tyder det på innleie
- ▶ **Er det avtalt en fast pris?**
Hvis prisen er fast tyder det på kjøp av tjenester
- ▶ **Er oppdraget klart avgrenset?**
Hvis oppdraget er klart avgrenset tyder det på kjøp av tjenester
- ▶ **Hvem er ansvarlig for resultatet?**
Hvis virksomheten er ansvarlig for resultatet tyder det på innleie
- ▶ **Hvem leverer materialer/utstyr?**
Hvis virksomheten leverer materiale/utstyr tyder det på innleie

INNLEIE

Regler og rettigheter ved innleie

Arbeidsmiljøloven og tjenestemannsloven fastsetter vilkår for når det er tillatt å benytte innleie. Innleie fra bemanningsforetak kan benyttes enten når vilkårene for midlertidig ansettelse etter loven er oppfylt (typisk vikar eller midlertidige arbeidsoppgaver, jf. tjml. § 3 nr. 2 eller aml. § 14-9), eller hvis det er inngått avtale med de tillitsvalgte.

Bemanningsforetaket skal sørge for at den innleide får de samme lønns- og arbeidsvilkår som ansatte hos innleier. Dette følger av nye regler i arbeidsmiljøloven § 14-12 a og tjenestemannsloven § 3 B (NY) med virkning fra 01.01.13.

I tariffavtalene er det tatt inn regler om at den tillitsvalgte kan representere de innleide ansatte overfor virksomheten som leier inn, og at innleide arbeidstakere skal presenteres for de tillitsvalgte.

Innleien skal drøftes minst to ganger i året, og dessuten tillitsvalgtressurser i tilknytning til dette. Innleie fra produksjonsbedrift (typisk håndverkertjenester) er regulert i tjml. § 3 E og aml. § 14-13. Slik innleie kan kun benyttes dersom den innleide er fast ansatt i bedriften.

Bedriften kan bare drive utleie innenfor eget fagfelt, og utleieaktiviteten må ikke omfatte mer enn 50 % av de fast tilsatte. Det skal gjennomføres drøftinger

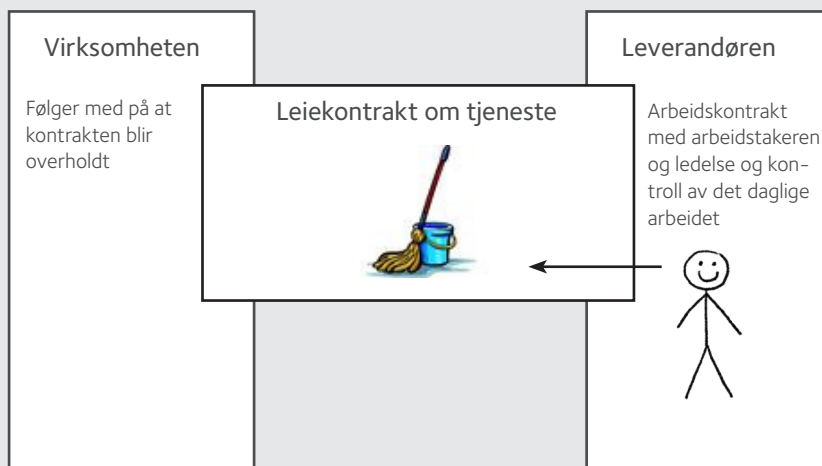
før beslutning om innleie foretas. Hvis innleien overstiger 10 % av de tilsatte, men ikke færre enn 3 personer, kreves avtale med de tillitsvalgte.

KJØP AV TJENESTE (ENTREPRISE)

Regler og rettigheter ved kjøp av tjeneste

Lovverket setter ikke vilkår for når en offentlig virksomhet kan bruke kjøp av tjenester. Norge er forpliktet av ILO konvensjon nr. 94 som skal sikre at lønns- og arbeidsvilkår ikke er dårligere enn de som gjelder for samme type arbeid innen det samme geografiske området når det offentlige setter bort arbeid (se også Forskrift om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter). I og med en kommende endring i Lov om offentlige anskaffelser skal Arbeidstilsynet kunne føre tilsyn med at offentlige virksomheter oppfyller sine forpliktelser.

Statlige og offentlig finansierte virksomheter har et særlig ansvar for å påse at også ansatte i firmaer de kjøper tjenester hos har anstendige lønns- og arbeidsvilkår. For noen bransjer er det dessuten iverksatt regler og tiltak som skal motvirke ulovlige og uanstendige vilkår. Dette gjelder særlig renholds-, hotell-, restaurant- og byggebransjen.

LOVER OG AVTALER

som er nyttige i arbeidet mot sosial dumping

Tariffavtaler

f.eks. Hovedtariffavtalen i staten (pkt. 5.10) og LO Stats overenskomst for Spekterområdet, A-delen (kap V, pkt. 4)

Hovedavtalene

ILO-konvensjon 94

Tjenestemannsloven

Arbeidsmiljøloven

Allmenngjøringsloven

Lov om offentlige anskaffelser

GODKJENNING OG ALLMENNGJØRING I RENHOLD

Godkjenningsordning

Høsten 2012 ble en ny godkjenningsordning for renholdsbedrifter iverksatt i regi av Arbeidstilsynet. Fra 1. desember 2012 er det straffbart for virksomheter å kjøpe renholdstjenester fra bedrifter som ikke er godkjent. For å bli godkjent må bedriftene dokumentere bl.a. at de ansatte har arbeidskontrakter og får betalt minst allmenngjort lønn, at bedriften har yrkesskadeforsikring, bedriftshelsetjeneste og verneombud og at de er registrert i de nødvendige offentlige registrene. Alle bedrifter som tilbyr renholdstjenester er pålagt å utstyre sine ansatte med ID-kort. Slik skal det bli enklere å avdekke om virksomheten benytter en bedrift som er godkjent av Arbeidstilsynet.

Allmenngjort lønn

Arbeidstakere som utfører renhold, skal minst ha en lønn per time på 156,86 kroner. Se nærmere om tillegg for ubekvem arbeidstid på <http://www.arbeidstilsynet.no/fakta.html?tid=90849#Lønn>. Allmenngjøringen omfatter ikke arbeidstakere ansatt i firmaer med tariffavtale eller andre firmaer med gunstigere vilkår. Satsene gjelder fra 15. juni 2012.

Regionale verneombud

Høsten 2012 tilsettes 12 regionale verneombud, som skal påse at ansatte i renholds- og hotell- og restaurantbransjen har forsvarlig arbeidsmiljø. Verneombudene er tilsatt i Arbeidstilsynet, og vil være i virksomhet fra 1. mars 2013.

FRA 1. DESEMBER 2012 ER DET STRAFFBART FOR VIRKSOMHETER Å KJØPE RENHOLDSTJENESTER FRA BEDRIFTER SOM IKKE ER GODKJENT

SJEKKLISTE

Virksomheten vil benytte personell som er ansatt i et eksternt firma.

Innleie

Kjøp av tjeneste

Leies det inn fra bemanningsfirma eller fra produksjonsbedrift?

Bemanningsfirma

Produksjonsbedrift

Utfører den innleide en fast oppgave i virksomheten?

Vikar eller midlertidige oppgaver

Faste oppgaver

Er den innleide fast ansatt? Utfører han arbeid innen firmaets fagfelt? Omfatter utleien mindre enn 50 % av de fast tilsatte? I så fall er innleien i utgangspunktet lovlig. Hvis innleien overstiger 10 % av de tilsatte, men ikke færre enn 3 personer, kreves avtale med de tillitsvalgte.

Loven sier ikke noe om når kjøp av tjeneste kan brukes, men slike kjøp er likevel regulert i ILO 94 og Lov om offentlige anskaffelser. NTL mener at faste oppgaver skal utføres av faste ansatte uavhengig av organisasjonsform, og NTL bør derfor jobbe mot privatisering og konkurranseutsetting også lokalt. Dersom virksomheten ender opp med å sette ut en tjeneste, er det viktig å passe på at kontrakten a) krever god kvalitet, ikke bare lav pris og b) hindrer sosial dumping, for eksempel ved å si nei til underleverandører, samt sikrer lønns- og arbeidsvilkår. Tillitsvalgte bør etter spørre arbeidsgivers oppfølging av om kontraktsvilkårene oppfylles i løpet av kontraktperioden.

Er det avtalt med tillitsvalgte at virksomheten kan bruke innleie?

Ja

Nei

Innleien er lovlig. Den innleide skal ha like vilkår som om hun var fast ansatt, på alle måter (bortsett fra pensjon).

Innleien er ulovlig. Ansatte som er innleide uten tilstrekkelig grunnlag kan kreve fast tilsetting.

Forskrift om offentlig godkjenning av renholdsvirksomheter og om kjøp av renholdstjenester

Forskrift om allmenngjøring av tariffavtale for renholdsbedrifter

Forskrift om allmenngjøring av tariffavtale for byggeplasser i Norge

Forskrift om informasjons- og påseplikt og innsynsrett

Forskrift om lønns- og arbeidsvilkår i offentlige kontrakter

TIPS OG RÅD

TIL ARBEIDET MOT SOSIAL DUMPING

▶ Som NTL tillitsvalgt/medlem er du del av et stort fellesskap, mye større enn NTL. Fagbevegelsens medlemmer har et sosialt ansvar for at ansatte i useriøse bransjer og bedrifter ikke skal tåle uanstendige vilkår. Ingen av oss er tjent med at lønninger og arbeidsvilkår dumpes. Bry deg om vilkårene også for arbeidstakere som ikke er ansatt i din virksomhet!

▶ Arbeidsforholdene for innleide og ansatte i firmaer som utfører tjenester for din virksomhet kan være uklare og uoversiktlige. Det er ikke forbudt å snakke med folk!

▶ Dersom du ser eller hører om dårlige lønns- og arbeidsvilkår, ta det opp som et tema mellom arbeidsgiver og de tillitsvalgte.

▶ Flere lovbestemmelser påbyr drøfting med de tillitsvalgte, i tillegg til de kollektive avtalene. Få fram NTLs syn om at faste oppgaver skal utføres av fast ansatte i virksomheten og at alle arbeidstakere som virksomheten benytter seg av skal ha anstendige og lovlige lønns- og arbeidsvilkår.

▶ Krev drøfting ved kjøp av tjenester: Få fram at kvalitet, ikke bare pris, er viktig. Jobb for at kontrakten forbyr bruk av underleverandør, eller at underleverandører må oppgis i tilbudet.

▶ NTL ønsker at det benyttes firmaer med tariffavtale. Seriøse firmaer er en fordel både for din arbeidsgiver og for de ansatte i firmaet. Ta kontakt med det LO-forbundet som organiserer den aktuelle bransjen for spørsmål om tariffavtale.

▶ Endel virksomheter har krav til god vandel og sikkerhetsklarering. Innleie og kjøp av tjenester reduserer virksomhetens krav til å oppfylle disse kravene.

▶ Etterspør beregninger av økonomiske besparelser og vurderinger av kvalitet og omfang på arbeidet som skal gjøres.

▶ Vær oppmerksom på reglene om solidaransvar. Solidaransvar innebærer at en ansatt som har fått utbetalt for lite lønn kan kreve å få dekket dette hos andre enn sin arbeidsgiver. For allmenngjorte bransjer er solidaransvaret innført for oppdragsgiver. For virksomheter som leier inn trer ordningen i kraft fra 01.07.2013.

INNSYNSRETT

Private firmaer er ikke omfattet av de alminnelige reglene om innsyn i offentliglova. Eksterne tillitsvalgtes innsynsrett i bedriftenes lønns- og arbeidsvilkår er derfor regulert særskilt.

Innleie fra bemanningsforetak

Innleier skal, når tillitsvalgte hos innleier ber om det, dokumentere hvilke lønns- og arbeidsvilkår som er avtalt mellom innleid arbeidstaker og dennes arbeidsgiver, jf aml. § 14-12 b) nr. 4 og tjml. § 3 C.

Allmenngjorte områder

Ved kjøp av tjenester innen renhold og bygg og evt. andre bransjer med allmenngjorte vilkår, kan tillitsvalgte hos oppdragsgiveren be om innsyn i lønns- og arbeidsvilkår til ansatte hos oppdragstakeren (allmenngjøringsloven § 11 nr. 5). Hvis virksomheten har satt ut tjenesten til en bedrift som igjen benytter en underleverandør, har ikke de tillitsvalgte i virksomheten rett til innsyn etter denne bestemmelsen. Dersom din virksomhet vil sikre seg at virksomheten foregår lovlig, bør dere derfor påse at kontraktene inneholder en klausul om at det ikke skal benyttes underleverandører.

**VIL DIN VIRKSOMHET SIKRE
SEG AT VIRKSOMHETEN
FOREGÅR LOVLIG BØR DERE
PÅSE AT KONTRAKTENE
INNEHOLDER EN KLAUSUL OM
AT DET IKKE SKAL BENYTTES
UNDERLEVERANDØRER.**

ETTERLYSER TETTERE SAMARBEID

Tekst: Anders Hauge-Eltvik. Foto: Hallvard Berge

Arbeidstilsynet skal drive godkjenningsordningen av renholdsbedrifter. Berit Bøe er usikker på om tilsynet har nok ressurser.

VI KLARER IKKE Å TA DE
VERSTE UTEN ET TETTERE
ANALYSESAMARBEID OG
KOORDINERT OPPFØLGING OG
KONTROLLER

Berit Bøe

Godkjenningsordningen for renholdsbransjen skal drives av Arbeidstilsynet. Forventningene til ordningen er store, men Berit Bøe, NTL-medlem og ansatt i Arbeidstilsynet, er spent på om det er satt av nok stillinger til å følge opp bransjen spesielt.

Godkjenningsordningen går ut på at det er forbudt å kjøpe renholdstjenester fra bedrifter som ikke er godkjent.

For å bli godkjent må bedriften oppfylle flere krav. Blant annet må de ha kontrakt med en bedriftshelsetjeneste, det er krav til vernetjenesten, de må ha skriftlige arbeidsavtaler for alle grupper ansatte, samt fastsatt arbeidstid og overtid.

Lønna skal være allmenngjort, alle ansatte skal ha yrkesskadeforsikring og de ansatte skal ha gyldig oppholdstillatelse. For bemanningsforetak, skal de stå i Arbeidstilsynets register. Bedriftene må også ha godkjente ID-kort for sine ansatte.

Bøe forteller at Arbeidstilsynet stadig kommer over grove brudd, og at sosial dumping sprer seg til nye områder.

– Arbeidstilsynets kontroller fjerner ikke sosial dumping alene. Det må flere kloke hjerner og hjemler til for å løse problemet. Vi klarer ikke å ta de verste uten et tettere analysesamarbeid og koordinert oppfølging og kontroller, sier hun.

BRYTNINGSTID FOR RENHOLDSBRANSJEN

FAFO-forsker Sissel Trygstad mener det er nå eller aldri for renholdsbransjen.

Tekst og foto: Anders Hauge-Eltvik

– Får vi ikke ryddet opp i denne bransjen nå, så ryker det helt. Da vil også de skikkelige firmaene bevege seg mot de «mellomseriøse» og useriøse, advarer Sissel Trygstad.

Tiltak

Trygstad er en av forskerne bak FAFO-rapporten «Til renholdets pris», som undersøkte forholdene i den utskjelte renholdsbransjen. Hun har dokumentert en fragmentert og uoversiktlig bransje, der kostnader styrer det meste og fagorganiseringen har store hull.

Regjeringa har tatt tak i bransjen med virkemidler som allmenngjøring, ID-kort, godkjenningsordning, regionale verneombud og sterkere tilsyn. Men om disse ikke fungerer etter intensjonene, er ikke Trygstad optimistisk på bransjens vegne.

– Målet med tiltakene må være å få skjøvet mellomkategorien av halvseriøse firmaer mot de seriøse, og ta med de useriøse på veien. Vi vil antagelig fortsatt ha en andel useriøse bedrifter, det er veldig vanskelig å bli kvitt alle dem, sier hun.

Skilnader

Trygstad deler renholdsbedriftene inn i de seriøse, useriøse og en mellomkategori. De seriøse følger regler og har tariffavtaler. I mellomkategorien er det sjelden tariffavtaler, stor bruk av underleverandører og for lav prising av oppdrag. De useriøse tilbyr lønn og arbeidsvilkår langt under tariffavtale, uregistrerte ansatte, betaler ikke moms eller skatt, og har gjerne kompliserte selskapsstrukturer for å skjule juks eller hvitvasking. Det var i 2010 2862 aktive foretak i renholdsbransjen. Rundt 2000 var enkeltpersonforetak, mens 150 var norske, utenlandsregistrerte selskap.

– Dette er ingen homogen bransje. Det er ganske store variasjoner fra de skikkelige til de største verstingene som opererer langt utenfor normalen. Det er veldig høy turnover blant de små bedriftene, med mange nyetableringer og mange som forsvinner, forteller hun.

Det er også en utpreget deltidsbransje, der bare 1 av 3 jobber heltid. Fire av ti som jobber i bransjen er menn, og det er ifølge Trygstad den bransjen der det er flest arbeidstagere med ikke-norsk bakgrunn.

Tempoet har også steget voldsomt i denne bransjen. På 90-tallet var det en norm at en ansatt kunne vaske 250 kvadratmeter i timen. Nå er 1000 i timen helt normalt.

– De ansatte løser dette på to måter. Det ene er å kutte hjørner, det andre er å jobbe utover det man får betalt for.

Krevende

Fagorganiseringen i bransjen er også svært mangelfull. Organisasjonsgraden er lav, og i mange små bedrifter er det verken organiserte arbeidstakere eller tariffavtaler. I store bedrifter er det stort sett kollektive partsforhold, men også her er det krevende å drive fagforening siden de ansatte er spredt på en rekke arbeidssteder.

– Vervene blir ofte skjøttet på fritida. De tillitsvalgte som er, forteller at typiske saker er feil utbetalt lønn, ikke betalt overtid, oppsigelser og en del saker på trakassering, sier hun.

Trygstad påpeker at så vel oppdragsgivere og tillitsvalgte kan gjøre mer for de som vasker rundt dem:

– Tre av fire av de offentlige kundene vi snakket med hadde aldri kontrollert hvilke lønns- og arbeidsvilkår renholderne deres har, konstaterer hun.

FAKTA

«Til renholdets pris»,
Fafu-rapport fra 2011 som blant
annet viste at:

– Utfordringene i renholdsbransjen er størst i Østlandsområdet.
– Arbeidstilsynet reagerer på ulovlig arbeidstid, manglende arbeidskontrakter og manglende arbeidstillatelser.
– Skatteetaten avdekker fiktiv fakturering.

– Forholdene har blitt tøffere, med mer økonomisk kriminalitet og menneskehandel.

– Offentlige virksomheter synes å være mer opptatt av pris enn de private, når de legger renhold ut på anbud.

- 100 000 HAR FALT GJENNOM

- Vi har fått et nytt proletariat, sier Kjell Edvard Fixdal. Han jobber på heltid med å avsløre ulovligheter i renholdsbransjen.

Tekst og foto: Anders Hauge-Eltvik

Fixdal er tidligere rådgiver og hovedkasserer i Norsk Arbeidsmandsforbund, men jobber nå i NHO Service for å ettergå renholdsbedrifter og avsløre useriøse aktører.

Historier

Fixdal har sett mye. Fra renholdsfirmaet som betalte sine ansatte 22 kroner i timen, til den arbeidsledige mannen som går på dagpenger, og samtidig tar vaskejobber han gjerne kan få telefon om midt på natta. Eller hotellet i Oslo, som et vell av rengjøringsbedrifter har som sin firmaadresse.

- Det kan høres ut som mye tull, men det er dypt alvorlig. Gjennom et århundre, fra 1900 til nesten år 2000, skjedde det en stadig utjevning i dette samfunnet, økonomisk og sosialt. Norge var på et tidspunkt et av verdens mest egalitære land, med en stor og kraftig arbeiderbevegelse, som hele tiden tok en større og mer rettferdig del av samfunnskaka. Men nå ser vi en gruppe mennesker, kanskje så mange som 100 000, som har falt igjennom. Vi har fått et nytt proletariat, de er rundt oss alle steder, fastslår han.

Tillitsvalgte

Samtidig mener Fixdal det er mulig å gjøre noe med disse problemene.

- Vi har aldri hatt en større sjanse til å få gjort noe med denne bransjen. Tillitsvalgte i offentlig sektor er nøkkelen til å få rydda opp i det offentlige. Vi har fått virkemidlene på plass. Det trengs bare litt aktivitet fra de tillitsvalgte: Noen få spørsmål om de innleide renholderne får korthusene til å rase. Mitt håp og min tro er at ved hjelp av de tillitsvalgte i offentlig sektor, så får vi dette til å fungere, sier han.

For Fixdal har ingen grunn til å si at offentlige innkjøpere av renholdstjenster er flinkere til å sjekke firmaene de leier inn enn private.

- Det er grunn til å si at offentlige innkjøpere til dels er veldig begeistra for underbetaling og sosial dumping. Fordi de har trange budsjetter, sier han.

Fixdal sier arbeidet han holder på med er som å sitte i en teatersal, der sceneteppet går opp og man ser en verden man ikke ante eksisterte.

- Dette med å bruke firmaer som betaler dårlig er veldig lønnsomt for alle parter. Det er et økende problem med enkeltpersonforetak uten ansatte. Hver eneste dag etableres det slike bedrifter. Jeg vil tro ganske mange av dem baserer seg på renhold i private hjem. Det er svart alt sammen, og det er et stort problem, sier han.

FAKTA

Renholdsmarkedet i Norge

I Norge utgjør renholdsmarkedet 18,9 milliarder kroner, hvor rundt halvparten er konkurranseutsatt.

Bransjen sysselsetter rundt 34 000 årsverk, hvor 9200 av dem er i bedrifter organisert i NHO Service.

Markedet i offentlig sektor som ikke er konkurranseutsatt utgjør en verdi på 8,5 milliarder kroner.

Kilde: NHO Service

VI SER NÅ EN GRUPPE MENNESKER, KANSKJE SÅ MANGE SOM 100 000, SOM HAR FALT IGJENNOM. VI HAR FÅTT ET NYTT PROLETARIAT, DE ER RUNDT OSS ALLE STEDER

– VINNER ALDRI KAMPEN

Jonas Bals i Fellesforbundet sier man aldri vinner kampen mot sosial dumping. Men får fagbevegelsen hjelp fra det offentlige, kommer man så langt som mulig.

Tekst og foto: Anders Hauge-Eltvik

Bals jobber som ombud i Fellesforbundets avdeling 603, Oslo Bygningsarbeiderforening. Her er andelen utenlandske arbeidstagere stor, og så mye som en tredjedel av medlemmene er fra Polen. Jonas Bals jobber mye mot sosial dumping, og er klar på at fagbevegelsen ikke klarer å stå i mot alene.

Utfordringer

Bals' erfaringer er at man må sam-arbeide med de utenlandske arbeider for å komme noen vei. Til å begynne med er det viktig å overbevise dem om at fagforeningene er på deres side.

– De har en annen bagasje enn oss. De har i flere tiår levd under en autoritær stats sosialisme, fulgt av to tiår med markedsfundamentalisme. Om de vet hva en fagforening er, tror de ofte den kun er for nordmenn, sier han.

I byggebransjen finnes det også variasjoner over seriositet. Det finnes «lovlig sosial dumping», i bransjer uten minstelønninger. Og det er omgjøelse av minstelønner, ved nye ansettelses-

former via bemanningsbyråer.

– Skal du bekjempe sosial dumping, må du gjøre det sammen med de utenlandske arbeiderne. Doble kontrakter er for eksempel svært utbredt. Men om de utenlandske arbeiderne vet de har gode muligheter for å få den lønna de har krav på, er de villige til å stå fram med sannheten. I tillegg sier vi: for å bekjempe sosial dumping, må du være villig til å se mellom fingrene på litt, poengterer Bals.

Hjelp

Bals er tydelig på at fagbevegelsen ikke klarer å bekjempe sosial dumping alene.

– Dette er en enorm utfordring, som vi ikke løser alene. Vi er avhengige av at statlige etater er med på å gjøre et løft, sier han.

Bals mener det må bli lettere å allmenngjøre tariffavtaler. Dessuten må flere enn dagens fire av hundre tariffavtaler bli allmenngjort. Han mener også at vikarbyrådirektivet blir implementert på en bra måte, og er spesielt fornøyd med at tillitsvalgte også blir tillitsvalgt for de innleide. Bals nevner også Arbeidstilsynet som en viktig aktør, offentlige innkjøp, kollektiv søksmålsrett og sterkt samarbeid mellom etatene som viktige virkemiddel.

– Med situasjonen i Europa, som bare ser ut til å bli verre, kommer vi ikke til å vinne. Vi må være tilpasningsdyktige, for dumping kommer i nye former. Selv om kampen er ekstremt ressurskrevende, er den revitaliserende og organiserende for de som deltar. Det er en «back-to-basic»-følelse av hva fagforeninger handler om for de som deltar, sier han.

SELV OM KAMPEN ER EKSTREMT RESSURSKREVENDE, ER DEN REVITALISERENDE OG ORGANISERENDE FOR DE SOM DELTAR. DET ER EN «BACK-TO-BASIC»-FØLELSE AV HVA FAGFORENINGER HANDLER OM

JONAS BALS

Ombud i Fellesforbundets avdeling 603, Oslo Bygningsarbeiderforening

Byggenæringen er en næring der kampen mot sosial dumping er kommet langt

2012: Fire tariffavtaler er allmenngjort

INNMELDINGSSKJEMA - NORSK TJENESTEMANNSLAG Sendes NTL, Møllergata 10, 0179 Oslo, eller faks: 23 06 84 00
Elektronisk innmelding: www.ntl.no/innmelding

Navn:	Fødselsnummer (11 siffer):	
Adresse:	Postnr./sted:	
E-post	Tlf. arbeid	Tlf. mobil:
Arbeidssted: Er du lærling? Kryss av her: ☐	Adresse:	Postnr./sted:
Får lønn ut betalt fra (lønningskontor):	Lønnstrinn/årslønn:	
Er du nå medlem i annet LO-forbund eller forbund utenfor LO? Ja: ☐ Nei: ☐	Hvis ja, hvilket forbund, og når opphører medlemskapet?	
NTL har kollektiv LO favør Topp Reisesikring for alle medlemmer. Ønsker du å reservere deg fra denne ordningen? Ønsker LO favør kollektiv Topp Reisesikring: ☐	Ønsker å reservere meg fra ordningen: ☐	
Vervet av:	Ønsket vervepremie:	
Sted/dato:	Underskrift:	

HUSK

- Alle som arbeider på din arbeidsplass er en kollega. Bry deg!
- Alle ansatte i det norske arbeidslivet kan organisere seg i et LO-forbund. Verv!
- Vi har virkemidler for å bekjempe uanstendige lønns- og arbeidsvilkår. Bruk dem!
- Ingen tillitsvalgte får mer innflytelse enn de krever!
- Krev at lov- og avtaleverk skal følges ved kjøp av tjenester og innleie av arbeidskraft!

VÅR FELLES STYRKE – DIN TRYGGHET

Norsk Tjenestemannslag er et LO-forbund for ansatte i staten og i virksomheter med offentlig tilknytning.

NTL organiserer alle grupper på arbeidsplassene, uavhengig av utdanning og stilling, og har 50 000 medlemmer.

Norsk Tjenestemannslag
Møllergata 10
0179 Oslo
23 06 84 00
post@ntl.no

www.ntl.no

Norsk
Tjenestemannslag